סקירת ספרים

העיתונות החדשה והביקורת השיפוטית: סיווג דואלי של עיתונאים ועיתונאיות

שגיב ברהום. פרדס, 2026. 446 עמודים.

יובל קרניאל*

Contemporary Journalism and Judicial Review: The Dual Legal Status of Journalists

Sagiv Barhum. Pardes, 2026. 446 pages.

Yuval Karniel

Abstract:

This review examines Sagiv Barhum's book on contemporary journalism, judicial review, and the proposed dual legal status of journalists as private actors performing public functions. Barhum argues that journalism's democratic responsibilities warrant applying selected principles of public and administrative law to journalists, particularly amid misinformation, populism, and declining professional standards. While recognizing the appeal of this proposal, the review questions whether Israel's weakened judiciary can effectively enforce such standards without endangering press freedom. The review emphasizes journalism's independent obligation to defend truth, human rights, and democracy, and calls for mutual support between the press and the judiciary to defend democracy in contemporary Israel.

***

* ד"ר יובל קרניאל, אוניברסיטת רייכמן (karniel@krnl.co.il).

ספרו החדש והחשוב של שגיב ברהום מזכיר לכולנו את תפקידם החיוני של העיתונות ושל עיתונאים ועיתונאיות במדינה דמוקרטית, ובמיוחד בעידן המידע והפופוליזם שבו אנו חיים, ומנתח אותם לעומק.

העיתונות המקצועית היא הזירה המרכזית שבה מתנהל השיח הציבורי בדמוקרטיה, אשר ממלאת תפקיד בולט בקביעת סדר היום של הציבור ובמימוש עקרונות חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת. פרק מרכזי בספר (עמ' 43-79) חוזר למושכלות היסוד, ומברר את מהותו של חופש העיתונות ואת אופיו כחלק מחופש הביטוי. פרק מעודכן ומקיף זה מצדיק כשלעצמו את המחקר והפרסום ואת הקריאה בספר.

העיתונות היא גורם מתווך, מיידע ומעדכן, שלא רק מספק לציבור מידע, ידע, סיפורים וחדשות, אלא יוצר את תפיסת המציאות שלו. העיתונות במיטבה, ועל פי הגדרת תפקידה, היא כלב השמירה של הדמוקרטיה - עוסקת בתחקירים ובביקורת על השלטון ועל מוקדי הכוח, משמשת במה לדיון בדעות שונות, במחלוקות, ברעיונות ובעמדות פוליטיות וחברתיות, וכמובן, בתקופות של בחירות דמוקרטיות, עוסקת גם בהישגים, בביצועים ובמצע של המועמדים השונים, ובתעמולת הבחירות שלהם. תפקידיה אלה של העיתונות הם תפקידים ציבורים חיוניים - לשרת את זכות הציבור להכיר את המציאות, לדעת את האמת ולבקר את מוקדי הכוח והשלטון. היא מיועדת לספק מידע מדויק ותוכן אמין, שהם הבסיס לחיים דמוקרטיים ולהחלטה המושכלת של הציבור בבואו לעשות שימוש בזכותו הדמוקרטית לעצב את השלטון ולבחור את נציגיו.

החידוש המרכזי בספר, לדעתי, הוא ההבנה והניתוח המעמיקים של סביבת התקשורת החדשה. בפרק הרביעי, תחת הכותרת "גבירותיי ורבותיי - מהפך! שינויים באקלים העיתונאי", מציג ברהום את כשליה של התקשורת החדשה, ובכלל זה הזירה הטכנולוגית המשתנה, הפוליטיזציה, הפרסונליזציה, תופעת הפוסט-אמת, התעצמות הפנייה לרגש ולאמונה, הפופוליזם וטשטוש ההבחנה בין כתבים לפרשנים ובין עובדות לדעות. פרק זה עוסק גם בחולשותיה של העיתונות בעידן הנוכחי - ירידת מעמדם של מוסדות התקשורת והשינוי בבסיס הכלכלי שלהם, עליית כוחם של הטאלנטים ושל המשפיענים ברשתות החברתיות, לצד שקיעתן של העריכה המקצועית ושל האתיקה המקצועית ומוסדותיה. כל אלה יוצרים מסגור חדש של התקשורת, שמחייב גם התייחסות אחרת, כללים שונים ונורמות חדשות של התייחסות, פיקוח, רגולציה ומשפט. השינויים הנרחבים האלה מאיימים על יכולתם של גופי העיתונות לבצע את תפקידם הציבורי החיוני ולשמור על הדמוקרטיה, חופש הביטוי וזכויות האדם, ולשרת את זכות הציבור לדעת.

בעשורים האחרונים, וכחלק מהשינוי שהביאו איתם עידן המידע והאינטרנט, הרשתות החברתיות והבינה המלאכותית, התקשורת אכן הפכה לזירה חופשית, פתוחה, סוערת, כמעט כאוטית. בזירה זו עדיין נעשית עבודה עיתונאית של תיווך מידע מדויק, עריכת תחקירים, שימוש במקורות מידע והדלפות מבפנים, פרסום מסמכים, תמונות והקלטות שמשקפות את המציאות, אך לצידה קיימות זירות רבות אחרות, הנבדלות במובנים רבים מהעיתונות המוסדית והמקצועית המוכרת לנו (קרניאל, 2000). בזירת התקשורת החדשה בולטים גם אנשי תקשורת ובידור שונים, וכן פרשנים ועיתונאים שפועלים כבדרנים, רוכלים, תועמלנים, נוכלים או שופרות של פוליטיקאים, ולא כאנשי עיתונות המשרתים את הציבור ואת זכותו לדעת. תופעה זו, של תקשורת לא-עיתונאית, מכונה בפי החוקרת איילה פנייבסקי "אנטי-עיתונות" (פנייבסקי ואח', 2026).

בעידן הנוכחי, כאשר אמון הציבור בתקשורת נמצא בשפל חסר תקדים (קרניאל ולביא-דינור, 2022), כחלק ממשבר האמון הכללי במוסדות המדינה, וקיימת הצפה של פרסומים, דיווחים שקריים ומידע כוזב, שחלקו מגמתי, והקהל מתקשה להפריד בין תעמולה, שקרים וספינים ובין מידע אמין ומקצועי, העיתונות המקצועית נדרשת למלא תפקיד חדש. העיתונות החדשה אינה בהכרח עיתונות פגועה או מוחלשת, אלא עשויה להיות דווקא עיתונות עם יעוד וחזון חדשים. במציאות הנוכחית, מתחזק תפקידה החדש-ישן כשומרת סף של הדמוקרטיה.

האתיקה המקצועית של התקשורת עוסקת בחובה לדיווח מדויק, הגינות, אחריות ומחויבות לזכות הציבור לדעת ולערכי חופש הביטוי, שהם הבסיס לקיומה של דמוקרטיה. העקרונות האלה מופיעים בתקנון האתיקה של מועצת העיתונות בישראל,[1] בכללי האתיקה של הרשות השנייה,[2] ובכל מסמך אתיקה של כלי תקשורת רציני ומקצועי בארץ ובעולם. אך אותם עקרונות מקבלים היום משמעות נרחבת עוד יותר, שכן עיתונאים נדרשים לא רק לדווח באופן מקצועי ואמין ולהקפיד על הגינות ואחריות, אלא לעסוק במפורש, באינטנסיביות ובאפקטיביות בהפרכת שקרים, סינון ספינים ועקירת עשבים שוטים.

ברהום מקדיש פרק ארוך - וקצת עצוב לטעמי, היות ששימשתי יועץ משפטי של מועצת העיתונות והייתי שותף לניסוח הקוד האתי שלה - לשקיעתה של מועצת העיתונות והתקשורת ושל האתיקה העיתונאית בכלל (עמ' 125-131). אני שותף למסקנתו העגומה: האתיקה העיתונאית ומוסדותיה, כמו מועצת העיתונות, לא יכולים לגלים הסוערים שמשנים את אקלים התקשורת בישראל ובעולם כולו.

אם כן, מה אפשר לעשות? ברהום מעלה הצעה פורצת דרך: להחיל על עיתונאים ועיתונאיות את הדוקטרינה המשפטית של האישיות הדו-מהותית. כלומר, להחיל עליהם נורמות וכללים הלקוחים מהמשפט הציבורי והמנהלי. אף על פי שמדובר באנשים פרטיים, הפועלים בסביבה חופשית, מסחרית ברובה, ואינם עובדי מדינה הממלאים תפקיד על פי דין, יש להכיר בכך שהם ממלאים תפקיד ציבורי, ולדרוש מהם לעמוד בחלק מהנורמות הציבוריות המצופות מגופים או נושאי משרה ציבוריים (עמ' 135 ואילך). המחבר מאמין שכך ניתן לחייב את העיתונאים לחזור לתפקידם המקורי ולמלא את חובתם המקצועית כלפי הציבור והדמוקרטיה. מהלך זה נשען על אמונה בכוחו ובמעמדו של המשפט בכלל, והמשפט המנהלי ובית המשפט העליון בישראל בפרט, וביכולתו לקבוע וליישם נורמות שישנו את אופייה של העיתונות ואת דרכי עבודתם של עיתונאים ועיתונאיות.

גם אני שותף לחזון הזה, של עיתונאים ועיתונאיות הממלאים את חובת הנאמנות שלהם לציבור ולאינטרס הציבורי. הלוואי שהיה בכוחם של בית המשפט, המשפט המנהלי ודוקטרינת האישיות הדו-מהותית לתקן את פגמיה של התקשורת החדשה. אך האם למשפט המנהלי יש די כוח לעשות זאת? ספק רב.

על העיתונות החדשה לאמץ מדיניות של תקשורת מתגוננת. במציאות החדשה שבה אנו חיים, העיתונות המקצועית היא אחד הגורמים שעליהם מאיימות מגמות של הפצת תעמולה ושקרים. מכאן שבעידן של דמוקרטיה מתגוננת יש לתקשורת תפקיד חדש. עליה להגן על חופש הביטוי וזכות הציבור לדעת, על עצמאותה המקצועית והחיסיון העיתונאי, ועל ערכים ליברליים שעומדים ביסוד האתיקה של העיתונות החופשית. תפקידה של התקשורת כשומרת סף של הדמוקרטיה דומה לתפקידם של בתי המשפט, של היועצת המשפטית לממשלה ושל נושאי משרה אחרים במערכת שמרכיבה את החברה הדמוקרטית בישראל. יש לכך משמעות סמלית ותודעתית, וגם השלכות מעשיות.

גם המערכת המשפטית, שעליה מטיל ברהום את יהבו, עומדת בפני אותו משבר ממש. גם בתי המשפט ניצבים בפני איום, גם בהם ניכרים ההשלכות של משבר האמון, של התמודדות עם מציאות פוליטית וחברתית העוינת בחלקה את הרעיון של שלטון החוק, של עצמאות שיפוטית, ושל ביקורת שיפוטית על הממשלה ועל החקיקה בכנסת.

הקורא בספרו של ברהום יכול לרגע להאמין שאנו חיים במציאות אחרת, שבה יש בכוחו של המשפט הישראלי ובית המשפט העליון לעצב את דמותם של מוסדות החברה הישראלית, להשפיע על המחויבות של מוסדות המדינה לאינטרס הציבורי, ולהטיל על גופים ציבוריים ועל עובדי ציבור נורמות של חובות אמון, הגינות, אחריות,

אי משוא פנים או סבירות. ההצעה של ברהום הייתה אולי מעשית בימים אחרים, כאשר מערכת הערכים של המשפט הישראלי הייתה מוסכמת וברורה, וכאשר בית המשפט העליון ניסה להיות מגדלור של שלטון חוק, של ערכי הדמוקרטיה הליברלית ושל מחויבות לאמת ולאחריות ציבורית. כל אלה תלויים היום על בלימה. בית המשפט העליון, כגוף המוביל את מערכת המשפט הישראלית, נאבק היום על עצם קיומו כגוף עצמאי ובלתי תלוי בשלטון הפוליטי, ומתקשה להטיל על הממשלה, על גופים ציבוריים ועל עובדי הציבור את הדין המהותי של שמירת האינטרס הציבורי, הכולל איסורים על הפרת אמונים וניגוד עניינים, לצד חובות ההגינות והסבירות. האם בית המשפט הזה, שמתקשה לאכוף את הכללים מול מוסדות המדינה, יצליח לתקן את התקשורת ולהציל אותה? ואולי דווקא בתי המשפט זקוקים היום לתמיכתה ולהגנתה של התקשורת?

מבין שתי הרשויות האלה - הרשות השופטת והרשות הרביעית, היא העיתונות - המותקפות בידי אותם כוחות לא ליברליים ולא דמוקרטיים, לא ברור לאיזו יש היום כוח רב יותר מול הסמכויות ומול מתקפות התעמולה, הכזב, המניפולציה והפופוליזם מצד חלק מהפוליטיקאים המאיימים עליהם. במבט רחב על החברה והממשל בישראל אפשר לראות את הדמיון בין שני המוסדות החיוניים האלה של הדמוקרטיה. לבתי המשפט יש אומנם יותר סמכויות, אך בשל הכפיפות הבסיסית שלהם לחקיקת הכנסת ולמימון מתקציב המדינה, כמו גם שיטת המינוי של השופטים, הם נעשים מטרה להפיכה משטרית, כמו שראינו בשנים האחרונות. בתי המשפט הם לא אלה שיגנו על הדמוקרטיה מפני מחריביה באמצעות החלת דוקטרינת האישיות הדו-מהותית על העיתונות. להפך: קיימת סכנה שבמציאות המשפטית החדשה דוקטרינה זו תספק לפוליטיקאים ולשופטים שימנו כלים, סמכות ושיטות להגביל עוד יותר את חופש הביטוי ואת התפקיד שממלאת העיתונות בהגנה על החופש והזכויות של כולנו. אולי דווקא התקשורת היא שבכוחה להציל את בית המשפט, המערכת המשפטית והדמוקרטיה הישראלית, הניצבת מול אתגרים גדולים ומול איומים של ממש על עתידה.

ברהום מקדיש את ספרו לעיתונות החדשה, הנמצאת תחת איום, הנתונה לצנזורה החדשה ונשטפת בגלי הפופוליזם, הפוליטיזציה והסמכותנות החדשים (ראו גם: מרדכי וברהום, 2026). אולם, הוא מתעלם מכך שלצד העיתונות החדשה צמחה גם מערכת משפט חדשה, הנתונה לאותם איומים, ויש האומרים שהיא נופלת בדיוק באותו אופן. מבצר המשפט, כמו מבצר העיתונות, נתון בסכנה, וגם אותו יש להציל. זוהי הטיה מוכרת שלנו, המשפטנים, הרואים את העולם דרך משקפיים נורמטיביים ומשפטיים, כאילו באמצעות נורמות ראויות ומשפט תקין ניתן לתקן את חוליי החברה.

ספרו של ברהום הוא פרי מחקר מקיף, כתוב היטב ועדכני, המעורר מחשבה מעמיקה על תקשורת, משפט, חברה ודמוקרטיה. אין ספק שמומלץ לצרף אותו לכל סילבוס בתחום, ובכוונתי לעשות זאת. כאחרית דבר לסקירת הספר, אני קורא לעיתונאים ועיתונאיות, וגם לשופטים, להכיר בכך שעתידם כאזרחים חופשיים תלוי במילוי תפקידם בהגנה על הדמוקרטיה.

המשמעות הסמלית והתודעתית היא שבמציאות הנוכחית התקשורת אינה צריכה לתפוס עמדה ניטרלית בקונפליקט בין הצד הדמוקרטי לצד האנטי-דמוקרטי של החברה בישראל. עליה לגנות תכנים של הסתה, שנאה, שקרים והשמצות נגד מערכות השלטון ונגד בתי המשפט ושומרי הסף, לבקר אותם ולהימנע מלהעניק להם במה אוהדת. יש לה תפקיד בהגנה על מערכת המשפט. מעבר לכך, כמו בסיקור של פשעים או טרור, התקשורת חייבת לנקוט עמדה ברורה ולגנות תעמולה, הסתה או תכנים שמיועדים למוטט את הדמוקרטיה הליברלית שבמסגרתה התקשורת פועלת.

המשמעות המעשית היא דרישה מהתקשורת לא לשמש במה גרידא לשני הצדדים - האמת לצד השקר, הדמוקרט לצד הפשיסט - אלא להתייצב באופן ברור לצד האמת והדמוקרטיה ולגנות דברי שקר ופגיעה בערכי החירות, השוויון, שלטון החוק וההגינות. כאשר נאמרים שקרים, יש לחשוף אותם. כאשר נאמרים דברי הסתה לאלימות או לגזענות, או דברים המקדמים פגיעה בחירויות, יש לגנות אותם ככאלה ולהימנע מלתת במה לאלה האומרים אותם. כמו כן, על התקשורת לחזק גורמים דמוקרטיים מקצועיים נוספים המשמשים שומרי סף: ועדת הבחירות המרכזית, בתי המשפט והיועצת המשפטית לממשלה, כמו גם ארגוני חברה אזרחית המחויבים לזכויות

אדם, לדמוקרטיה ולמלחמה בשחיתות. אין לתת במה לעבריינים, לנאשמים בפלילים בעבירות של שחיתות ולנבחרי ציבור או נושאי משרה, שעושים שימוש בכוחם או בחסינותם כדי להתחמק מאחריות.

העיתונאים והעיתונאיות נדרשים למלא את תפקידם בהגנה על הדמוקרטיה, וכך גם בתי המשפט. שני המוסדות יכולים לתמוך זה בזה - לתקשורת תפקיד בהגנה על מערכת המשפט ושלטון החוק, ולבתי המשפט תפקיד בהגנה על תקשורת חופשית, מקצועית ואתית.

הערות

1 ראו ס' 2-4 לתקנון האתיקה של מועצת העיתונות והתקשורת בישראל (1996).

2 ראו גם ס' 2 לכללי הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו (אתיקה בשידורי טלוויזיה ורדיו), התשנ"ד-1994.

רשימת המקורות

ב"ש 298/86 **ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין במחוז תל־אביב**, פ"ד מא(2) 337 (1987).

כללי הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו (אתיקה בשידורי טלוויזיה ורדיו), התשנ"ד־1994.

מרדכי, נ' וברהום, ש' (2026). תקשורת ונסיגה דמוקרטית: מערכת קונספטואלית רב-ממדית. **מסגרות מדיה, 28**, 16-51. https://doi.org/10.57583/MF.2026.28.10089

פנייבסקי, א' (2026). **הצנזורה החדשה - איך המלחמה נגד התקשורת מחסלת אותנו**. רדיקל.

פנייבסקי, א', טאוסיג, ש' ואגרי, ח' (2026). אנטי-עיתונות: ערוץ 14 כמקרה מבחן למודל חדש. **מסגרות מדיה, 28**, 78-125. https://doi.org/10.57583/MF.2026.28.10090

קרניאל, י' (2000). אנשי התקשורת: בין עיתונות, בידור ופרסום. **עלי משפט, א**, 233.

קרניאל, י' ולביא-דינור, ע' (2022). **משבר אמון: השתקפותו בתקשורת ובפוליטיקה**. רסלינג.

מועצת העיתונות והתקשורת בישראל (1996, 16 במאי). **תקנון האתיקה של מועצת העיתונות והתקשורת בישראל**.

Citrin v. Disciplinary Court of the Israel Bar Association, Tel Aviv District, MApp 298/86, 41(2) PD 337 (1987) [in Hebrew].

Israel Press Council. (1996, May 16). *Code of ethics of the Israel Press and Media Council* [in Hebrew].

Karniel, Y. (2000). Media professionals: Between journalism, entertainment, and advertising. *Alei Mishpat*, *1*, 233. [in Hebrew]

Karniel, Y., & Lavie-Dinur, A. (2022). *Crisis of trust: Its reflection in media and politics*. Resling. [in Hebrew]

Mordechai, N., & Barhum, S. (2026). Media and democratic backsliding: A multidimensional conceptual framework. *Media Frames*, *28*, 16-51. https://doi.org/10.57583/MF.2026.28.10089 [in Hebrew].

Panievsky, A. (2026). *The new censorship: How the war on the media is destroying us*. Radical. [in Hebrew].

Panievsky, A., Taussig, S., & Agari, H. (2026). Anti-journalism: Channel 14 as a test case for a new model. *Media Frames*, *28*, 78-125. [in Hebrew] https://doi.org/10.57583/MF.2026.28.10090

Second Authority for Television and Radio Rules (Ethics in Television and Radio Broadcasts), 5754-1994. [in Hebrew].